

 Katrineholms kommun VÅRD- OCH OMSORGSFÖRVALTNINGEN	RUTIN		Sid: 1 (10)
	HANDLINGSPLAN FÖR ARBETE MED VÅLD I NÄRA RELATIONER - VOF		
Målgrupp Samtliga medarbetare på VOF och utförare inom hemtjänst enligt lagen om valfrihetssystem (LOV)	Gällande utgåva nr. 3	Datum 2019-09-12	
Förvaltare Chef myndighets- och specialistavdelningen	Ersätter utgåva nr. 2	Datum 2018-04-05	
Beslutande Förvaltningschef	Tidpunkt för uppföljning 2020-09-12		

Rutin – Handlingsplan för arbete med våld i nära relationer på vård- och omsorgsförvaltningen

Innehållsförteckning

Bakgrund	2
Styrdokument - övergripande anvisningsdokument	2
Att upptäcka våldsutsatthet	2
Tecken på våld	3
Att ställa frågor om våld och ta emot svaret	3
Att ställa frågor om sex och sexuella övergrepp	4
Att agera	4
Stöd och hjälp	5
Anmälningsskyldighet för barn	6
Våld inom eller utanför äldreomsorgens verksamhet/verksamhet för personer med funktionsnedsättning	6
Hot om våld och våld på arbetsplatsen	6
Lästips	7
Bilaga 1: Instruktion för tillvägagångssätt vid misstanke om eller upptäckt av våld i nära relation	8
Bilaga 2: Definition av våld och utsatthet i nära relationer	9
Våld i nära relationer	9
Olika typer av våld	9
Särskilt sårbara grupper	10
Våld mot äldre	10
Våld mot personer med funktionsnedsättning	10

Godkänd (underskrift beslutande):	Ska publiceras på x Intranät x Webb	Publicerad (underskrift och datum)
Rubrik till Intranät/Webb: Rutin - Handlingsplan för arbete med våld i nära relationer - VOF		

Bakgrund

Våld i nära relationer är ett stort samhälls- och folkhälsoproblem, ett allvarligt brott och ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Det är ett hälsoproblem, med fysiska och psykiska konsekvenser för den som utsätts och kan även leda till svåra sociala problem. Våldet är alltid en kränkning av de utsattas mänskliga rättigheter. Alla som är utsatt för våld i nära relationer har rätt till stöd och skydd från samhället. För att bekämpa våld i nära relationer behöver kvalitetssäkrade insatser riktas till både våldsutsatta och till våldsutövare.

Handlingsplanen ska användas som ett vägledande redskap för att förebygga, upptäcka och hantera våld i nära relationer på vård- och omsorgsförvaltningen. Syftet med handlingsplanen är att stödja och ge vägledning för personal inom vård- och omsorgsförvaltningen att kunna upptäcka våldsutsatthet samt agera och se till att **brukare** samt **medarbetare** får hjälp och stöd för sin våldsutsatthet. Handlingsplanen riktar sig till personal och chefer inom vård- och omsorgsförvaltningen, samt verksamhetsansvariga och personal inom hemtjänst enligt lagen om valfrihetssystem (LOV).

Handlingsplanen är framtagen av vård- och omsorgsförvaltningen i samarbete med socialförvaltningen i Katrineholms kommun. Handlingsplanen tar sin utgångspunkt från det kommunövergripande styrdokument *Kvalitetsarbete med våld i nära relationer för Katrineholms kommun* som antogs av Kommunfullmäktige i mars 2015. I styrdokumentet tydliggörs att vård- och omsorgsnämnden har i uppdrag att ta fram en egen handlingsplan utifrån sitt verksamhets- och ansvarsområde med utgångspunkt i styrdokumentets inriktning och mål.

Se *Definition av våld och utsatthet i nära relationer (Bilaga 2)*.

Styrdokument - övergripande anvisningsdokument

Kvalitetsarbete med våld i nära relationer för Katrineholms kommun
Antaget av Kommunfullmäktige 2015-03-02, § 86

Att upptäcka våldsutsatthet

Inom alla verksamheter som arbetar med människor kan vi möta personer som på olika sätt är utsatta för våld i nära relation. Det kan vara både brukare och kollegor. Hur en situation med en utsatt person bör hanteras beror på vilken information du själv har och på vad personen själv önskar.

Att vilja se, vilja veta och att våga fråga är grundläggande förutsättningar för att kunna identifiera och hjälpa en person i svåra situationer. Det handlar om att lyssna och kunna ta emot den våldsutsattas berättelse.

Använd *Instruktion för tillvägagångssätt vid misstanke om eller upptäckt av våld i nära relation (Bilaga 1)*.

Tecken på våld

Ibland kan omgivningen lägga märke till tecken på att en person kan ha utsatts för våld. Ofta finns dock inga tydliga tecken eller så kan de stå för något annat. En del av symtomen kan dessutom överlappa med symtom på en sjukdom eller funktionsnedsättning, men genom att vara uppmärksam och ha kunskap om våld ökar förutsättningarna för att upptäcka våldsutsatthet.

Tecken på fysiskt och/eller psykiskt våld kan vara tydliga som:

- sår
- blåmärken
- frakturer
- brännskador

och mer diffusa som:

- sömnstörningar
- psykosomatiska problem
- depression eller ångest
- omsorgsbrister.

Flera skador som förekommer samtidigt, både delvis läkta och nya, kan vara tecken på våld. Om personens berättelse om hur de uppkommit inte överensstämmer med skadorna finns det anledning att misstänka våld.

Att ställa frågor om våld och ta emot svaret

Om du inte frågar är risken stor att personen inte berättar. Här följer några av de viktigaste sakerna att tänka på när du behöver ställa frågor om våld.

- Ställ direkta frågor. Det här är några exempel på frågor, men det kan behöva ställas andra frågor beroende på personens behov:
 - Har någon slagit, sparkat, skrämt eller gjort dig illa?
 - Jag ser att du har ett blåmärke på armen, hur fick du det?
 - Har det hänt att du känt dig rädd för någon?
 - Känner du dig trygg där du bor nu?
 - Känner du dig trygg med din partner/närstående?
- Många som utsätts för våld ser sig inte själva som våldsutsatta och tänker kanske inte på våldet som misshandel, övergrepp och våldtäkt. Använd därför konkreta ord, till exempel ”slag” och ”knuffar”.
- Fokusera på den våldsutsattas egen upplevelse – låt honom eller henne svara med egna ord, genom att använda uttryck som ”blivit rädd”, ”varit med om något obehagligt”, ”gjort dig illa” och så vidare.
- Se till att vara ensam med den våldsutsatta när du ställer dina frågor. Ett enskilt möte är en förutsättning för att kunna ställa frågor om utsatthet och få ett sanningsenligt svar.

- Anpassa frågorna så att de blir begripliga för personen du talar med. Du kan behöva formulera dig olika beroende på personens kommunikationsförmåga, ålder, språk, men också utifrån vilka formuleringar du själv känner dig bekväm med.
- Det är viktigt att den våldsutsatta får veta att det är frivilligt att svara på frågorna. Vill personen inte svara är det viktigt att respektera detta, även om många tecken talar för att personen är utsatt för våld.
- Ett bra bemötande är avgörande för att personen ska kunna berätta. Avsätt tid för att lyssna och våga ställ följdfrågor.
- Våga finnas där och lyssna på det personen har att berätta. Du har fått ett förtroende och även om personen behöver annan hjälp är du kanske den första den våldsutsatta testar att berätta för. Att du vågar låta personens berättelse finnas kan vara avgörande!
- Var tydlig med att du tror på personen. Ifrågasätt inte hans eller hennes ord, handlingar eller agerande. Var också noga med att inte lägga ansvaret på den våldsutsatta.
- Kritisera inte våldsutövaren men klargör att våldsutövarens handlande är felaktigt och brottsligt.
- Informera om att brott bör polisanmälas och att det finns stöd att få i att göra en polisanmälan.

Det kan vara smärtsamt att redogöra för våldsamma händelser och därför kan samtalet behöva ta tid. Den våldsutsatta kan behöva få information om olika handlingsalternativ på en gång, till exempel få kontakt med socialförvaltningens rådgivare, få vård och behandling från hälso- och sjukvården eller få veta hur personen gör en polisanmälan. Ibland behöver den våldsutsatta få hjälp med att ta sådana kontakter. Observera att du inte kan göra en polisanmälan åt personen, utan personen måste själv göra en polisanmälan om du inte kommer in i en akut situation.

Att ställa frågor om sex och sexuella övergrepp

Frågor om sex och sexuella övergrepp kan dels vara svåra att ställa, dels mycket känsliga och smärtsamma att svara på. Därför kan det vara lämpligt att avvakta i samtalet tills en trygg relation har etablerats innan du ställer frågor om den typen:

- Har din partner/närstående någonsin tvingat dig att ha sex när du inte velat själv?
- Har din partner/närstående någonsin tvingat dig att utföra sexuella handlingar som du inte har velat?

Att agera

Följande kan vara bra att tänka på:

- Var tydlig i att det finns stöd att få! Berätta om att det finns rådgivare att vända sig till på socialförvaltningen som kan ge stöd och hjälp. Det finns även en nationell stödtelefon som erbjuder stöd där personen kan vara anonym om den så önskar.
- Tänk på att det *alltid* är personen själv som avgör om han eller hon vill vända sig till socialförvaltningen för hjälp och stöd. Ibland händer det att personen ber om hjälp för att kunna ta kontakt med socialförvaltningen, vilket han eller hon ska få.

- Tänk på att många våldsutsatta drar sig för att söka hjälp på grund av rädsla, skam- eller skuld känslor. Du kan försöka att motivera personen att ta emot den hjälp som finns att få.
- Ta stöd av andra och var inte ensam i svåra situationer. Vänd dig till din chef för hjälp och stöd. Chefen kan i sin tur ta kontakt med socialförvaltningen för att rådgöra. Det går även som personal att vända sig till socialförvaltningen med anonymiserade ärenden.
- Tänk på tystnadsplikten och sekretessen som gäller inom vård- och omsorgsförvaltningen.

Stöd och hjälp

Socialförvaltningen

- I 5 kap. 11 § socialtjänstlagen tydliggörs att socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. I Katrineholms kommun har socialförvaltningen inrättat en tjänst till stöd för dem som blivit utsatt för våld i nära relation samt för personer som utövar våld i nära relation. Verksamheten kallas Relationsvåldsteamet.
- Stöd från Relationsvåldsteamet är gratis. En inledande telefonkontakt kan vara anonym. Personalen på Relationsvåldsteamet har tystnadsplikt och anmälningsplikt. Relationsvåldsteamet erbjuder stödsamtal till personer som utsatts för våld i nära relation, rådgivning, hjälp att ta kontakt med andra myndigheter, stöd med kontakt gällande skyddat boende samt stödgrupper.
- Relationsvåldsteamet erbjuder även stöd till den som utövar våld, **telefonnummer 070-654 72 61**.
- Det finns information om relationsvåldsteamet på kommunens hemsida. **Relationsvåldsteamet nås på telefon: 0150-575 26 eller 0150-578 26.**

Kvinnofridslinjen

- Kvinnofridslinjen är en nationell stödtelefon för personer som utsatts för hot och våld. Kvinnofridslinjen har öppet dygnet runt och samtalen är gratis. Samtalet syns inte på telefonräkningen. Här finns socionomer och sjuksköterskor som är vana att möta människor i kris. De kan ge information om var personen kan vända sig för att få hjälp. Hit kan även yrkesverksamma, anhöriga eller vänner vända sig om de har frågor eller behöver stöd.
- **Kvinnofridslinjen erbjuds på olika språk och nås på telefon: 020-50 50 50.**

Anmälningsskyldighet för barn

Om anställda får kännedom om eller misstänker att barn far illa gäller anmälningsskyldighet enligt 14 kap 1 § socialtjänstlagen. Se vård- och omsorgsförvaltningens *Riktlinjer för anmälan om oro rörande barn och unga enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.*

Våld inom eller utanför äldreomsorgens verksamhet/verksamhet för personer med funktionsnedsättning

Hur en misstanke om eller en upptäckt av våld ska hanteras beror på om våldet har förekommit eller förekommer inom eller utanför äldreomsorgens verksamhet eller verksamhet för personer med funktionsnedsättning.

Om våldet har en koppling till den verksamhet som bedrivs, till exempel inom hemtjänsten, i ett särskilt boende eller i en gruppbostad, finns det regler i socialtjänstlagen¹ som tydliggör hur du som personal kan vara skyldig att agera om det berör brukare. Dessa regler gäller enligt bestämmelserna om lex Sarah. Det innebär att den som arbetar inom verksamheten genast ska rapportera missförhållanden eller påtagliga risker för missförhållanden till den som bedriver verksamheten. Se vård- och omsorgsförvaltningens *rutin för hantering av avvikelser rörande SoL och LSS inklusive hantering av lex Sarah.*

Våld som utövas av närstående, såsom partner, syskon, vuxna barn eller annan person som brukare i verksamheten har en nära och förtroendefull relation till, är alltså inte något som ska hanteras enligt bestämmelserna om lex Sarah. Undantag är om våldsutövaren bor tillsammans med brukaren på ett särskilt boende, då gäller bestämmelserna om lex Sarah.

Hot om våld och våld på arbetsplatsen

Vid risk för våld eller hot om våld på arbetsplatsen hänvisas till vård- och omsorgsförvaltningens *Handlingsplan mot hot om våld och våld.* Denna handlingsplan ger råd och anvisningar om hur verksamheten ska agera vid våldssituationer på arbetet. I denna beskrivs hur arbetsgivaren och arbetstagaren tillsammans har ansvar för att åstadkomma en god och säker arbetsmiljö.

¹ Socialstyrelsens bok "Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer" från 2015 hänvisning till lagen 10 kap. 23 § OSL.

Lästips

Våld – Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer

Socialstyrelsen 2016, Artikelnummer: 2016-6-37

Att vilja se, vilja veta och våga fråga. Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet

Socialstyrelsen 2014, Artikelnummer: 2014-10-30

Blånader och silverhår – ett utbildningsmaterial om våld mot äldre kvinnor

Socialstyrelsen 2014, Artikelnummer: 2014-1-4

SOSFS 2014:4 Våld i nära relationer

Socialstyrelsen 2014, Artikelnummer: 2014-5-7

Sällan sedda – Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning

Socialstyrelsen 2011, Artikelnummer: 2011-9-6

Vägen till att se och agera – om våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning

Josefin Grände 2010

Utgiven av Länsstyrelsen i Stockholms län i ett samarbete med Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms stad.

Bilaga 1: Instruktion för tillvägagångssätt vid misstanke om eller upptäckt av våld i nära relation

Instruktionen är en konkret vägledning till personal inom vård- och omsorgsförvaltningen kring hur en misstanke om eller upptäckt av våld i nära relation kan hanteras. Den innehåller även information om vart våldsutsatta, kan vända sig för att få hjälp och stöd, både under och utanför arbetstid. Detta gäller oavsett om det är en kvinna eller man, brukare eller kollega.

1. Om du misstänker att allt inte står rätt till, våga fråga!
2. Ta emot berättelsen, var varm och ställ följdfrågor. Förmedla jag lyssnar, jag tror på dig, det var inte ditt fel.
3. Kontakta din närmaste chef för hjälp och stöd.
4. Tala om för personen att den kan få hjälp av socialförvaltningen som inrättat en tjänst till stöd för dem som blivit utsatt för våld i nära relation samt för personer som utövar våld i nära relation. **Verksamheten kallas Relationsvåldsteamet och nås på telefon: 0150-575 26 eller 0150-578 26.** Stöd från Relationsvåldsteamet är gratis. Personalen har tystnadsplikt. Alla som har utsatts för våld eller utövat våld i nära relation är välkomna till Relationsvåldsteamet.

Det finns även en nationell stödtelefon för personer som utsatts för hot och våld. Kvinnofridslinjen har öppet dygnet runt och samtalen är gratis. Samtalet syns inte på telefonräkningen. **Kvinnofridslinjen nås på telefon: 020-50 50 50.**

Vid akut behov av skydd eller stöd; ring SOS alarm på telefon 112.

När socialförvaltningens kontor är öppet ring 0150-48 8300. Den sociala beredskapens arbete gäller endast vid akut hjälp som inte kan avvakta till nästa vardag. Om personen ringer SOS alarm på telefon 112 kan även de koppla vidare till den sociala beredskapen.

5. Följ upp hur det går för personen och dokumentera detta, denna dokumentation kan behövas senare om personen väljer att göra en polisanmälan.
 - För brukare gäller dokumentation i Treserva utifrån SoL, LSS eller HSL.
 - För kollegor är det upp till dig, i samråd med personen, var du dokumenterar.

Vid eventuell efterfrågan om utlämnande av dokumentation från annan aktör/organisation som exempelvis socialförvaltningen. Sekretess gäller. Ta kontakt med chef utföraravdelningen respektive chef myndighets- och specialistavdelningen vid förfrågan om utlämnande av uppgifter.

Bilaga 2: Definition av våld och utsatthet i nära relationer

Våld i nära relationer

Med begreppet *våld i nära relation* avses våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående. Det inkluderar våldsutsatta kvinnor, män och barn samt barn som upplever våld eller andra övergrepp av eller mot närstående. Begreppet "*närstående*" är könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Det kan handla om såväl makar, sambor, pojk- eller flickvänner, som föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar. Det kan även gälla andra personer som den våldsutsatta har eller har haft en nära och förtroendefull relation till. Äldre och funktionsnedsatta som är i beroendeställning har en högre risk för att bli utsatta för våld, både av närstående och av personal.

Våld i nära relationer kan se olika ut och kan inte förklaras på samma sätt som annan våldsbrottslighet. Det kan utövas genom hot eller begränsning och vara fysiskt, psykiskt, sexuellt, känslomässigt, materiellt eller ekonomiskt. Våld i nära relationer är ofta ett mönster av handlingar som kan vara allt ifrån subtila handlingar till grova brott. Mer konkret är det allt ifrån att bli förlöjligad till att utsättas för våldtäkt eller allvarliga hot. Det är ofta kombinationer av fysiskt, sexuellt och psykiskt våld.

Olika typer av våld

Här följer ett antal exempel på olika typer av våld.

- **Fysiskt våld** – Kan vara knuffar, att bli fasthållen, dragen i håret, knytnävslag, sparkad eller slag med tillhyggen.
- **Sexuellt våld** – Våldtäkt eller andra påtvingade sexuella handlingar, alternativt sexuella handlingar som den utsatte inte vågar säga nej till, räknas till sexuellt våld.
- **Psykiskt våld** – kan handla om direkta eller indirekta hot, tvång, trakasserier, glåpor och förlöjliganden. Frihetsinskränkningar som isolering genom att bli hindrad från att träffa släkt och vänner eller att delta i sociala aktiviteter. Även våld eller hot om våld mot husdjur kan räknas till den psykiska utsattheten.
- **Materiellt/ekonomiskt våld** – Personliga tillhörigheter slås sönder eller förstörs avsiktligt. Kan även innebära att en part i en nära relation förmås skriva under papper som får negativa konsekvenser för densamme. Ekonomiskt våld kan innebära att ta kontrollen över någons ekonomi och vägra ge personen insyn.
- **Försummelse** – kan bestå i att den utsatte inte får behövlig hjälp med mat, medicin eller hygien. Den utsatte kan exempelvis förvägras hjälp med att komma ur sängen eller få för lite, för mycket eller felaktig medicin, lämnas utan tillsyn. Människor som är beroende av andra personer för vård och omsorg i vardagen kan även utsättas för vanvård eller försummelse, som undanhållande av medicin eller att inte få tillräckligt näringsriktig kost.
- **Funktionshinderrelaterat våld** – avser handlingar som utnyttjar själva funktionsnedsättningen hos den våldsutsatte och försvårar en redan utsatt situation istället för att underlätta. Våldsutövaren kan exempelvis flytta undan rollatorn eller ta ut batterierna ur hörapparaten.
- **Hedersrelaterat våld och förtryck** - kan omfatta alla ovan nämnda typer av våld. Det som skiljer det åt är motivet bakom, vilket är att upprätthålla en familjs/släkts heder. Detta görs ofta genom att kontrollera flickors och kvinnors sexualitet, vilket ofta är sanktionerat av omgivningen. Det utövas ofta av ett kollektiv och därför är det viktigt med försiktighet då fler förövare kan vara inblandade. Tvångsgifte (av både pojkar och flickor) och kvinnlig könsstympning ingår också i det hedersrelaterade våldet.

Särskilt sårbara grupper

Våld mot äldre

Äldre personer är en av de grupper som är särskilt sårbara. Våld mot äldre kan se ut på många olika sätt. Förutom fysiskt våld kan det röra sig om psykiskt och ekonomiskt våld. Även försummelse räknas som våld. Äldre personer med insatser från äldreomsorgen är ofta fysiskt svaga och kan befinna sig i en utsatt situation eftersom de är beroende av andras hjälp. Detta ökar risken att utsättas för våld.

Världshälsoorganisationen (WHO) definition av våld mot äldre är: ”Våld mot äldre är en enstaka eller upprepad handling, eller frånvaro av önskad/lämplig handling som utförs inom ett förhållande där det finns förväntan på förtroende och som förorsakar skada eller smärta hos en äldre person. [...] Denna handling kan vara fysisk, psykologisk/känslomässig, finansiell eller helt enkelt återspegla avsiktlig eller oavsiktlig försummelse.”

När äldre utsätts för våld är förövaren ofta en person som står dem nära. Det kan till exempel vara en partner, barn eller barnbarn. Eftersom våldet ofta äger rum inom hemmets väggar blir det sällan uppmärksammat. Därför kan personal inom vård och omsorg ha en viktig roll när det gäller att upptäcka våldet. Om den äldre lider av en demenssjukdom kan han eller hon ha svårt att berätta om det de varit med om vilket gör dem ännu mer utsatta eftersom våldet blir svårare för omgivningen att upptäcka.

Våld från en partner är sällan en engångsföreteelse och brukar följa ett visst mönster. Det kan också pågå under en längre tid. Har det funnits våld i en partnerrelation tidigare är det inget som säger att våldet försvinner på grund av stigande ålder. Det är snarare vanligt att våldet trappas upp och blir allt grövre över tid. Våld mot en partner kan också uppstå i samband med att den ena parten i paret blir beroende av den andres hjälp. Det förekommer också att personal inom äldreomsorgen utsätter äldre för våld.

Våld mot personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är särskilt utsatta i och med att de har en funktionsnedsättning som gör dem mer beroende av andra. Ju mer omfattande funktionsnedsättningen är desto mer ökar risken för olika typer av övergrepp. Själva funktionsnedsättningen kan göra det svårt att berätta vad personen har varit med om eller på andra sätt tillvarata sina rättigheter.

Framförallt beskrivs kvinnor med funktionsnedsättning vara en särskilt utsatt grupp. Kvinnor med funktionsnedsättning är dock ingen enhetlig grupp. Funktionsnedsättningen kan vara fysisk, psykisk eller intellektuell och orsakad av sjukdomar, medfödda skador eller olycksfall. En eller flera funktionsnedsättningar påverkar kvinnan på många sätt, till exempel möjligheter till arbete och utbildning vilket kan innebära ekonomiska svårigheter och isolering.

Det som är specifikt för kvinnor med funktionsnedsättningar är att kvinnan ofta utsätts av personer som kvinnan på olika sätt är beroende av för att klara sitt liv och sin vardag. Beroendet av andra personer är en betydelsefull faktor vid våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. Beroendet och utsattheten ökar med omfattningen av funktionsnedsättningen. Beroendet kan handla om att behöva få vård och service i olika former utförda av anhöriga eller personal inom vård och omsorg. Beroendeställningen och funktionsnedsättningen i sig kan också minska förutsättningarna för att personen ska våga och ha möjlighet att be om hjälp för att slippa utsättas för våld.